

Victòries derrotades: dues dècades de la Croàcia independent

L'1 de juliol de 2013 Croàcia es va convertir en el 28è membre de la UE. Un estat jove però profundament castigat per la Guerra de la Independència (1991-1995) i sobretot pel pas del socialisme a un capitalisme fortament desregulat. Un camí que malgrat anar associat a les llibertats democràtiques, ha lliurat el país a una oligarquia que ha posat en qüestió la pervivència de la classe mitjana. Avui, la confiança dels croats en què el projecte europeu pugui revertir aquesta situació, és poca.

Preludi

«Els pobles de Iugoslàvia, partint del dret de cada poble a l'autodeterminació, tenen inclòs el dret a la separació [...]». Així s'explicava el preàmbul de l'última Constitució de Iugoslàvia (1974). Dins d'aquesta, la República Socialista de Croàcia, el país on vaig nèixer, es definia com «l'estat nacional del poble croat, l'estat del poble serbi a Croàcia i l'estat de les minories que hi viuen». Autodeterminació, separació, estat...

Als catalans probablement els sonarà com un somni. Però no ho era. Iugoslàvia, primer regne i a partir de 1945 una federació comunista, es caracteritzava pels forts conflictes entre el poble dominant —els serbis— i la resta de pobles, entre els quals els croats destacaven pel seu particularisme. No és aquest el lloc per a fer un recorregut pels segles d'història; però sumant-ho tot, es pot dir que Iugoslàvia no era allò que les elits croates esperaven, quan en el segle XIX havien ideat un estat comú dels eslaus meridionals. Sí, era una idea dels croats, però la seua tradició estatal i parlamentària —conservada durant segles de convivència amb els hongaresos i els Habsburg— es veurà frustrada en el nou context polític. Els conflictes, que incloïen l'assassinat de diputats croats en el parlament (1928) i l'assassinat del rei Alexandre (1934), esclataren en una carnisseria durant la Segona Guerra Mundial: els ústaixes, col·laboracionistes croats dels invasors feixistes, es van guanyar la seua trista fama per les innombra-

Nikola Vuletić
Universitat de Zadar
nvuletic@unizd.hr

» A la primavera de 1991 se celebra el referèndum d'independència, amb una participació de més del 83%. Més del 93% votaren a favor d'una república independent

bles crueltats contra els serbis;¹ i els txètnics, milicians nacionalistes serbis, van realitzar múltiples massacres de croats i musulmans. Josip Broz Tito (1892-1980), el líder de la Savez komunistična Jugoslavije [Lliga de Comunistes de Iugoslàvia], sabé unir els diversos pobles en la lluita antifeixista comuna amb la idea de «fraternitat i unitat», i formar un estat federal, on sota la mà de ferro d'aquest dictador refinat les antigues tensions es mantenien controlades, sovint a preu de repressió política. La seua Iugoslàvia es caracteritzava per un model de propietat «social», diferent del model econòmic dels altres països comunistes, i per un nivell alt d'autogestió dels treballadors. La relativa obertura al concepte de mercat, així com l'obertura política a partir de la segona meitat dels anys 1960, exposarà el país als contactes amb el món occidental. Amb la Constitució del 1974, una espècie de testament polític de Tito, el vell mariscal ens deixava un estat potencialment confederal.

La seua mort l'any 1980 mostrarà que Iugoslàvia era poc més que el seu domini personal i que els seus successors

no la sabran governar. El deute extern es triplicarà i arribarà a uns 20,5 bilions de dòlars, i els conflictes ètnics tornaran a mostrar la seua vitalitat, primer entre els albanesos i els serbis. A l'estiu de 1989 Iugoslàvia es trobava en un estat d'ebullició, dins d'un context més ampli de crisi política i econòmica de l'Europa comunista. L'opció nacionalista i bel·ligerant de Slobodan Milošević (1941-2006) havia prevalgut en la part sèrbia de la Lliga de Comunistes de Iugoslàvia. La cosa s'intenta arreglar en el 14è congrés del partit el gener de 1990, on els eslovens exigeixen la confederalització de l'Estat, la introducció del pluralisme polític i la reforma del partit. En vista de la intransigència del bàndol serbi, els diputats eslovens abandonen el congrés, seguits pels diputats croats, macedonis i bosnians.

Els comunistes eslovens i croats ja havien decidit obrir la porta dels parlaments de les seues repúbliques a les altres opcions polítiques. En les eleccions croates de 1990, triomfa el Hrvatska demokratska zajednica [Unió Democràtica Croata] (HDZ), el partit del futur president Franjo Tuđman (1922-1999), guanyant 205 de 351 escons. Portador d'un programa independentista, l'HDZ es caracteritzava, almenys en algunes de les seues opcions, per un fort esperit antiserbi, cosa que irritava i espantava la població sèrbia de Croàcia. Amb la

Constitució de 1990, els serbis perden l'estatus especial que els separava de les altres minories de Croàcia. D'altra banda, el programa d'una «Gran Sèrbia», que hauria d'integrar també les parts de Croàcia, trobà molts adherents entre els serbis croats. Així durant l'agost de 1990 s'inicia l'anomenada «revolució de troncs», el bloqueig de les carreteres en algunes parts de Croàcia amb majoria ètnica sèrbia, però que ben aviat es convertirà en una rebel·lió armada. En mig d'aquestes tensions, es produeixen a la primavera de 1991 els primers conflictes armats en els quals moren policies croats —de fet abans, perquè el primer policia croat mor a les mans dels insurgents serbis el novembre de 1990; però l'home era de família sèrbia, i la memòria col·lectiva croata va triar oblidar-ho. Els disturbis porten molts serbis a abandonar les principals ciutats croates. Molts altres es queden. Segons les dades oficials, en la guerra que se'n seguí, uns 10.000 serbis combateren en el costat croat.

A la mateixa primavera de 1991 se celebra el referèndum d'independència de Croàcia, amb una participació de més del 83%. Més del 93% votaren a favor d'una república independent, deixant oberta l'opció d'una unió dels estats sobirans. Perduda tota l'esperança de poder preservar l'esperit confederal de la unió a efectes pràctics, i

1 En el camp de concentració de Jasenovac, els ústaixes van acabar amb les vides de milers de serbis, gitanos, jueus i antifeixistes croats. Fins ara s'han identificat 83.145 víctimes. Vegeu l'enllaç a la pàgina oficial de l'espai memorial: <www.jusp-jasenovac.hr>

La guerra va ser un colp dur per a l'economia croata, però la idea de Tuđman d'una Croàcia a les mans de «200 famílies» va relegar el país al caciquisme econòmic

gaudint dels principis constitucionals, Eslovènia i Croàcia inicien el 25 de juny de 1991 el procés d'independència, que es va consumir el 8 d'octubre del mateix any. Estem ja en plena guerra: els oficials no-serbis abandonen l'Exèrcit iugoslau que, transformat en Exèrcit serbi, es llança contra Croàcia amb una força brutal. De resultes del conflicte hi va haver milers de desplaçats i uns 22.000 morts, uns 16.000 del costat croat i uns 6.000 del costat serbi. I això no va ser res comparat amb el que s'esdevindria a Bòsnia.

Catarsi

Croàcia va passar de la defensa a l'ofensiva i a la victòria militar i diplomàtica. Això s'esdevé davant d'una irritant indiferència de la comunitat internacional, amb pocs amics, alguns esperats, com ara Àustria o Hongria, i alguns inesperats, com Islàndia. Per als croats, aquells eren uns temps heroics. El setge que una multitud de mares desesperades posà al quarter general de l'Exèrcit iugoslau a Zagreb, la defensa de Vukovar, el comboi d'embarcacions desarmades rompent el bloqueig de Dubrovnik... aquestes eren les imatges del país a la mercè d'un exèrcit potent.

Però ben aviat, gràcies sobretot al setmanari independent *Feral Tribune*,

ens vàrem adonar dels aspectes menys heroics de la independència. Si d'una banda la guerra era evitable, és també cert que el president Tuđman i alguns dels seus col·laboradors més pròxims l'afavorien. Episodis com l'assassinat de Josip Reihl-Kir (1955-1991), el cap de policia a Osijek, que s'oposà als extremitistes croats, ho demostren clarament. El parèntesi vergonyós de la guerra croato-musulmana, dins de la guerra de Bòsnia, també es devia al joc brut «una batalla, una ronda de negociacions» entre els presidents croat i serbi. Ni el fet que Croàcia hagués protegit durant aquest mateix període milers de pròfugs musulmans, ni tampoc la contribució decisiva del bàndol croat a la desfeta de Milošević a Bòsnia en 1995 i als acords de Dayton, no poden alterar el que va passar. Els assassinats, en el preludi de la guerra, i les matances, en les accions militars posteriors, dels civils serbis, van desvelar el costat obscur del nacionalisme croat. A l'autopercepció heroica s'anava afegint un gust cada vegada més amarg. I també la percepció d'un poble enganyat: la guerra sens dubte era un colp dur per a l'economia croata, però la idea de Tuđman d'una Croàcia a les mans de «200 famílies» va relegar el país al caciquisme econòmic. L'anomenada «privatització» —de fet un pillatge desprietat dels béns públics— va ser possible gràcies a la su-

pressió del model socialista d'autogestió i també a l'absència militar de milers de treballadors que, ni tan sols si volien, podien participar en les decisions sobre el futur de les pròpies empreses.

El costat ideològic també es feia cada vegada més insuportable. Admirador dels uniformes blancs i de les desfilades militars, Tuđman semblava defensar-se del propi passat de partisa comunista integrant al seu partit uns autèntics exemplars de la dreta més cavernícola. Obsessionat per la idea d'una «reconciliació pancroata», va arribar a proposar de barrejar els ossos dels combatents del règim feixista amb els de les seues víctimes en una versió croata del Valle de los Caídos (però sense vencedors), cosa que, a més d'irritar la majoria de la població, era contraproductiu de cara a la propaganda dels qui volien identificar la nova República amb aquell infeliç, infame i transvestit «Estat independent de Croàcia», l'estat titella del nazisme que sota el lideratge de l'ústaixa Ante Pavelić (1889-1959) ocupà els territoris de Croàcia, Bòsnia i Hercegovina entre 1941 i 1945. A més, l'home era un autèntic autòcrata que no reconeixia els resultats de les eleccions municipals a la capital, Zagreb, i ofegava la llibertat de premsa. Si bé és veritat que el paper de Tuđman, tot i que força controvertit, va ser decisiu en el procés d'independència, també és cert que

» Som 4,2 milions, amb uns 3,7 milions majors de 15 anys, i només 1,4 milions treballem. D'aquests, uns 380.000 ho fan en el sector públic i gairebé el mateix nombre de gent no té feina

la seua política va aportar a Croàcia una espècie d'aïllament internacional. El gran poeta i filòsof Vlado Gotovac (1930-2000) dedicarà a aquesta època els següents versos: «Sé només que tot és com abans / Com abans de tot allò que hem fet i que hem perdut [...] He volgut fer alguna cosa per a la pàtria, / Però m'he despertat / Pronunciant sense voler les paraules: / —És millor somniar per a Croàcia, que no estar despert per a ella— / I el millor de tot és no adonar-se'n».

El novembre de 1996 es produeix la manifestació més multitudinària de la Croàcia independent: 120.000 persones s'oposaren amb èxit a la política del govern dirigida contra Radio 101. El canvi que així s'anunciava arribà el gener de 2000. Arran de la mort de Tudman el desembre de 1999, el seu partit perd les eleccions davant d'una coalició de sis partits, entre els quals destacaven els socialistes de Socijal-demokratska partija Hrvatske [Partit Socialdemòcrata de Croàcia], hereus formals de la Savez komunista Hrvatske [Lliga de Comunistes de Croàcia]. El govern del socialista Ivica Račan (1944-2007), nascut al camp nazi d'Ebersbach, fill d'una interna, realitza una sèrie de tasques: romp l'aïllament internacional de Croàcia, secundat per les accions diplomàtiques del nou president de la República, Stjepan Mesić

(1934); promulga una sèrie de lleis que afavoreixen les minories ètniques i lingüístiques; atura la «privatització» iniciada per Tudman, però sense trobar la força d'anul·lar els seus efectes; inicia el procés d'adhesió a la UE; i es dedica a la construcció d'autopistes, un projecte important per a un país desindustrialitzat on el turisme s'anava transformant cada vegada més en el sector més important de l'economia.

Però l'any 2001 la cooperació amb el Tribunal Penal Internacional per a l'antiga Iugoslàvia, en la qüestió d'uns generals croats acusats de crims contra civils serbis, es converteix en la primera crisi de la coalició. Račan havia de plantar cara a l'oposició del seu soci polític més important, a les manifestacions organitzades per la dreta, i també a les protestes obertes del sector militar. La crisi s'atura amb l'acció decidida de Mesić, que ordena la jubilació de set generals, però tot i així el juliol de 2002 els liberals abandonen el govern. L'any següent l'HDZ torna al poder. Però no sense fer un gir simbòlic —més que no ideològic, com mostrarà el futur del partit— important. El seu nou líder, Ivo Sanader (1953), home educat, políglot i orador hàbil, en 2001 un dels protagonistes principals de les manifestacions de la dreta, governarà amb el suport dels diputats de les minories. En el segon mandat —entre gener de 2008 i ju-

liol de 2009— fins i tot pactava formalment amb el Samostalna demokratska srpska stranka [Partit Democràtic Independent Serbi] del lingüista Milorad Pupovac (1955). Sanader continuarà la cooperació amb el Tribunal de L'Haia, com si no haguera passat res, i la detenció del general Ante Gotovina (1955) cau justament en el segon any del seu govern. Tot això sense cap protesta digna de ser esmentada. D'aquí s'extreu una moral important de la política croata, que no deixa de reafirmar-se fins al dia d'avui: les accions «antinacionalistes» es permeten i es perdonen a la dreta, però no a un govern d'esquerres. Tal obertura va facilitar l'inici formal, en 2005, de les negociacions per a l'adhesió de Croàcia a la UE.

El juliol de 2009 Sanader es retira sobtadament, i deixa el govern a la seua vicepresidenta, Jadranka Kosor (1953). La nova presidenta del Govern, després d'arribar a un enteniment amb els eslovencs en les qüestions de la frontera, va poder concloure les negociacions amb la UE i signar el tractat d'adhesió el 9 de desembre de 2011. No tardarem gaire a adonar-nos que la retirada de Sanader no tenia res a veure amb el desig declarat de deixar les negociacions amb la UE a les mans d'un polític més obert als compromisos que s'havien de fer. Un any i mig després d'anar-se'n, va ser detingut a Àustria, repatriat i acu-

Les retallades semblen inevitables, però per on es comença quan per cobrir les despeses bàsiques necessites uns 1.200 euros i una família mitjana no en guanya ni 1.000?

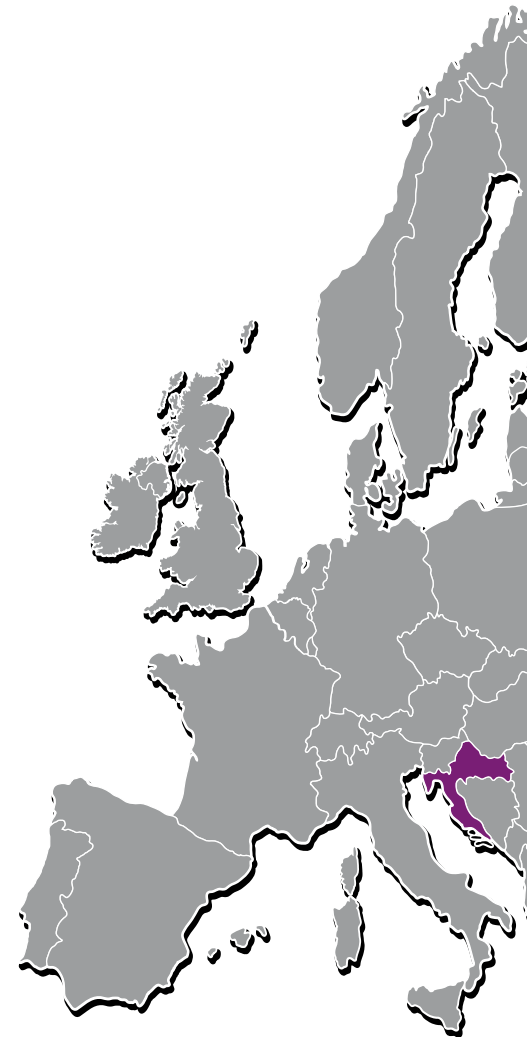
sat de múltiples crims de corrupció, entre els quals destaca l'acusació d'haver abandonat la petrolera nacional a una empresa hongaresa. Ja no hi havia intocables. La fiscalia especial anticorrupció va escometre contra una sèrie de ministres i directors d'empreses públiques, i mentre escric això, s'obren processos nous. La corrupció es va revelar tan profundament arrelada en les estructures de l'HDZ, que la fiscalia va decidir obrir un procés contra tot el partit. El partit que, com els agrada pensar als seus membres, «va crear la Croàcia independent».

Sense eixida?

Amb crisi econòmica mundial o sense, Croàcia està molt malament. El deute extern croat actualment està sobre els 50.000 milions d'euros, arribant al 60% del producte nacional. Fa 22 anys, el deute de la República Socialista de Croàcia era entre 2.600 i 2.900 milions de dòlars. A això s'hi ha d'afegir un matís: el deute dels inicis dels anys 1990 era el deute de l'Estat, ja que no existia un sector privat rellevant. En l'estructura de l'actual deute croat, el deute públic arriba a 15.000 milions d'euros, mentre que la resta pertany al sector privat. Però el problema s'articula també en el nivell qualitatiu: es tracta dels

diners que majoritàriament s'inverteixen en les despeses, tant de l'Estat, com dels ciutadans, i no en la producció.

Som 4,2 milions d'habitants, amb uns 3,7 milions majors de quinze anys, i només 1,4 milions treballen. D'aquests, uns 380.000 treballen en el sector públic, i gairebé el mateix nombre de gent no té feina. Tenim 1,2 milions de pensionistes, cosa que no reflecteix només l'estructura demogràfica del país, sinó també la política de la jubilació dels veterans de la guerra. Durant els anys 1990, aquesta era una manera de comprar la pau social, ja que molts veterans no tenien on tornar, perquè les seues empreses havien estat brutalment liquidades en el procés de «privatització». Amb tot això, és clar que la producció no pot cobrir les despeses del sector públic. Aquestes no es redueixen només al que és estrictament necessari (educació, hospitals, pensions...), sinó que també són generades per una administració pública de dimensions èpiques: amb 4,2 milions d'habitants i amb una superfície de 56.542 km², tenim més de 550 divisions municipals, repartides en 21 províncies (*županije*). Com a punt de comparació, el 1991 Croàcia tenia 102 municipis. No cal dir que aquest immens aparell administratiu ha estat ideat per l'HDZ només per a instal·lar un sistema de clientelisme polític. Per a mantenir-lo, tots els nos-

» La democratització del país, la introducció del pluralisme polític i la possibilitat de decidir el propi destí són, políticament, els aspectes positius de la independència

tres governs se servien de dos procediments: els nous crèdits i la venda precipitada dels béns públics, cosa a la qual no va saber resistir-se ni el govern de Račan. L'estratègia d'impulsar les despeses individuals, com a generador del desenvolupament econòmic, només va portar a una ciutadania excessivament endeutada. Els crèdits en francs suïssos han perjudicat greument milers de persones.

El desembre de 2011, una coalició de quatre partits d'esquerra va obtenir la majoria absoluta al parlament. El nou govern del socialista Zoran Milanović (1966) ho tenia tot: un mandat clar d'ordenar el país i una oposició de genolls. A més, feia temps que es veia que guanyarien. El poble els ho va assenyalar també el gener de 2010, elegint el socialista Ivo Josipović (1957) per a la presidència de la República. Dit d'una altra manera, als que formaren el nou govern no els faltava temps per a preparar-se, tot i que l'herència del paradís corruptiu de l'època de Sanader guardava alguna sorpresa. Però en comptes de fer això, han mostrat el talent de com perdre el temps, intentant de convèncer l'electorat que les retallades no formaven part del programa de govern. Ara, a distància de gairebé dos anys de la investidura del govern, la desil·lusió no pot ser més gran. Les retallades semblen inevitables, però per on es pot comen-

çar en un país on una família mitjana —de quatre membres— no guanya ni 1.000 euros, quan per a les despeses bàsiques necessita uns 1.200 euros? D'altra banda, no s'obre el tema de la racionalització del descabellat model d'organització territorial. La coalició està perdent energia en uns assumptes completament marginals, des del punt de vista del funcionament de l'Estat, i és difícil de resistir-se a la impressió que amb això s'està desviant el focus dels temes realment importants. En aquesta situació, és poc agraït conjeturar per on aniran. El que no obstant sembla segur, és que el nou context polític de la UE i les exigències econòmiques de la Comissió Europea determinaran els passos del govern.

Si, al final d'aquest recorregut, s'ha de resumir com ha canviat el país en les últimes dues dècades, la resposta s'ha d'articular en nivells diferents. En el nivell polític, la independència, entesa com una possibilitat de decidir el propi destí, així com el procés de la democratització del país i de la introducció del pluralisme polític, representen sens dubte els aspectes positius. Lentament ens estem aixecant del fang on ens va llançar Tuđman, aquest home que ha sabut derrotar i embrutir les nostres victòries. A Croàcia la societat ha evolucionat fins a ser capaç de plantar cara al propi passat i assu-

mir-ne les conseqüències. Dinko Šakić (1921-2008), el comandant de l'infame camp de concentració de Jasenovac, va ser condemnat a vint anys de presó. El sistema judicial croat ha sabut processar els nostres crims de guerra —per exemple el cas del general Mirko Norac (1967)— i els càrrecs polítics més alts per als crims de corrupció. Els presidents Mesić i Josipović han sabut estendre les mans als veïns, disculpar-se. En el nivell formal, la protecció de les minories ètniques i lingüístiques pot servir com un model a molts països europeus d'antiga democràcia, com ara l'Estat francès. En la pràctica, aquesta protecció encara depèn molt de la bona voluntat de la majoria. Així, el grau de protecció de les minories italiana, txeca o hongaresa, per exemple, és molt alt, amb els casos d'introducció del bilingüisme fins i tot en els contextos demogràfics en els quals la llei no ho demana; d'altra banda, la realització dels drets de la minoria sèrbia, qüestionat particularment sensible, varia d'un context local a l'altre. El cas recent de Vukovar mostra un govern incapaç de comprendre que per a introduir el bilingüisme croato-serbi —de fet, bigrafisme llatí-ciríl·lic— en una ciutat martiritzada, es volen anys de dedicació, d'educació tant de la majoria, com de la minoria, i també un sistema desenvolupat d'ajut pàg.cològic.

Un aspecte polític negatiu és el poder excessiu de l'església catòlica, recuperat a l'època de Tudman, que xoca amb una creixent societat civil laica.

En el nivell econòmic, Croàcia no és un país independent. El sector bancari està en mans estrangeres. La terciarització de l'economia és total. L'esperada eufòria dels inversors de fora del país no ha arribat amb l'adhesió a la UE. Tot i així, no és que a Croàcia manquen diners; és que són on no haurien de ser. Cap govern croat ha tingut el coratge de dedicar-se a la revisió de la infame «privatització» de l'època de Tudman. D'acord, del seu antic partit ningú s'ho esperava, però aquest Govern hauria d'entendre que, si vol reformar el país, no pot assumir els efectes d'un autèntic pillatge com un punt de partida vàlid.

En el nivell social, tot allò que encara val a Croàcia, com ara el sistema de la protecció mèdica i social pública, o el sistema d'educació pública, són relictos del socialisme que, tal com estem, no tardaran a desaparèixer. Per la resta, d'una societat on la classe mitjana predominava, hem passat, gràcies als protagonistes principals de la nostra independència, a un país de pocs rics i molt pobres. Un 75% de les famílies croates, amb el que guanyen, no poden satisfer ni les seues necessitats bàsiques. L'ànim de la nació està per terra i la desastrosa participació (43,5%) al

referèndum d'adhesió a la UE ho mostra clarament. Com a filòleg, no em puc resistir a una potent citació literària. Aquesta vegada, la d'un poeta serbi: «La llibertat sabrà cantar, com els esclaus la cantaven?» De moment, sembla que no. ◀